

VÀI SUY NGHĨ VỀ NẾP SỐNG VĂN HOÁ CỦA NGƯỜI ĐÔ THỊ HIỆN NAY

LÊ THI^(*)

1. Một nền văn hoá nói lên *bản sắc và phương thức* tồn tại của một cộng đồng dân cư, khiến cộng đồng đó có những nét đặc thù riêng. *Yếu tố dân tộc* là yếu tố quyết định nhất của một nền văn hoá. Bản sắc văn hoá dân tộc biểu hiện rõ nét sự hiện diện của mình trong *quá trình giao lưu và hội nhập* (1).

Văn hoá là thói ăn, nếp ở, thuần phong mỹ tục được hình thành và phát triển, định hình nên cách tư duy và hành động của một cộng đồng dân sống trong một vùng địa lý, dưới những hình thái xã hội khác nhau (2).

Việt Nam có một nền văn hoá đặc sắc và lâu đời. Tuy nhiên, văn hoá cổ truyền Việt Nam hiện nay đang đứng trước những thách thức to lớn của *nền kinh tế thị trường và xu hướng toàn cầu hoá*. Vấn đề đặt ra là: bảo tồn và phát triển nền văn hoá dân tộc như thế nào, lựa chọn các giá trị cũ, xây dựng các giá trị mới ra sao, để tạo ra sự phát triển tốt nhất cho đất nước, cho nhân dân Việt Nam hiện nay và trong tương lai, tăng cường tình đoàn kết, lòng nhân ái trong cộng đồng dân cư.

Nếp sống văn hoá là một trong những nội dung của văn hoá đang có sự biến đổi trong xã hội hiện nay. Nếp sống văn hoá chính là những ứng xử văn hoá

được coi là phù hợp với truyền thống văn hoá, thuần phong, mỹ tục, đạo lý của dân tộc, là những hành vi ứng xử giữa con người với con người và giữa con người với thiên nhiên.

Nếp sống văn hoá của người Việt Nam được *biểu hiện* trong nhiều lĩnh vực đời sống, kinh tế, văn hoá, xã hội. Đó là nếp sinh hoạt, làm việc, cách đối nhân xử thế với người xung quanh, sự quan tâm của mỗi cá nhân đối với đồng loại.

Những nét văn hoá truyền thống tốt đẹp của nhân dân ta đến nay vẫn còn nhiều người gìn giữ được, thể hiện ở:

Tình đoàn kết, sự giúp đỡ nhau trong cộng đồng như câu tục ngữ: “Lá lành đùm lá rách”, “Thương người như thể thương thân”.

Lòng biết ơn những người đã làm việc công ích cho xã hội, cho gia đình như câu tục ngữ: “Ăn quả nhớ kẻ trồng cây”.

Cách ăn nói *lễ phép lịch sự*: “Gọi dạ bảo vâng”, “Lời chào cao hơn mâm cỗ”.

Việc giữ gìn đạo đức, tư cách con người: “Đói cho sạch, rách cho thơm”, “Cái nết đánh chết cái đẹp”.

Sự quan tâm giúp đỡ người khác khi gặp khó khăn, đặc biệt là giúp đỡ người

^(*) GS., Viện Khoa học xã hội Việt Nam.

già, người tàn tật, phụ nữ có con mọn và trẻ nhỏ. Ví dụ cách hành xử có văn hoá khi tham gia giao thông: giúp đỡ người qua đường, nhường chỗ ngồi thể hiện hành động “kính trên nhường dưới”.

2. Những nếp sống văn hóa tốt đẹp đó đến nay dường như đã và đang dần bị mai một. Bởi lẽ, mặt trái của cơ chế thị trường đã khiến con người thời nay xuất hiện tư tưởng vụ lợi, cá nhân chủ nghĩa, tình trạng suy thoái đạo đức do khía cạnh vật chất chi phối. Xu hướng *phận ai người ấy lo*, tất yếu dẫn đến việc xâm hại lợi ích người khác một cách tinh vi, che dấu hay trắng trợn, công khai để cá nhân và gia đình mình được hưởng lợi.

Nếp sống thiếu văn hóa được thể hiện rõ trong sinh hoạt của nhiều người sống ở đô thị hiện nay, nhất là ở Thủ đô Hà Nội. Ngày nay, người ta không khó bắt gặp những cử chỉ thiếu văn hoá diễn ra hàng ngày và ở mọi nơi. Ví như giao thông công cộng thường xảy ra tình trạng chen lấn, xô đẩy, tranh giành, không nhường nhịn người già, người khuyết tật, phụ nữ, trẻ em. Sự xô xát, mâu thuẫn cũng có thể xảy ra khi tham gia giao thông có sự va chạm nhẹ. Ngoài ra, có nhiều đối tượng còn tổ chức đua xe, coi thường pháp luật, phóng nhanh vượt ẩu gây tai nạn... Điều này không chỉ cho thấy sự yếu kém về văn hoá giao thông mà còn là sự suy thoái trong văn hoá ứng xử giữa người với người.

Cùng với đó là thời đại công nghệ thông tin bùng nổ, các phương tiện thông tin ngày càng đa dạng, đặc biệt là sự phát triển của Internet đã tác động rất lớn đến bản sắc văn hoá dân tộc. Biểu hiện rõ nhất là sự xuống cấp trong nếp sống của một bộ phận thanh niên hiện nay như cách nói năng, ăn mặc, đi

đứng cũng đang đi ngược lại với thuần phong, mỹ tục của văn hoá dân tộc.

Những cảnh nam nữ thanh niên đánh chửi nhau, lột quần áo vì ghen tuông ngoài đường phố hay những hành động dùng bạo lực tấn công người khác một cách táng tận lương tâm,... rồi lại công khai phát tán và bình luận các hình ảnh đó trên mạng Internet đang diễn ra khá phổ biến. Đó là những thay đổi trong hành động, nếp sống, theo xu hướng xấu, đồi bại, rất đáng buồn và đáng lo ngại.

Điển hình là một số vụ đã được các báo đưa tin: vụ 2 nữ sinh lớp 11 chặn đường đánh dã man một nữ sinh lớp 10 cùng trường vì “thấy nó chảnh quá” (theo báo *Phụ nữ Việt Nam* ngày 2/5/2011); một đoạn phim dài 6 phút quay cảnh 4 nữ sinh lớp 6 và lớp 7 đánh 1 nữ sinh lớp 7 khác và được truyền qua điện thoại của học sinh và giáo viên nhà trường (theo báo *Tuổi trẻ* ngày 6/5/2011); một đoạn clip sex của 1 nữ sinh THPT được đưa lên mạng Internet ngày 29/4/2011 (theo báo *Gia đình & Xã hội*),...

Đó là hệ quả của sự lỏng lẻo trong giáo dục. Xã hội ngày càng phát triển, nhiều bậc cha mẹ mãi kiếm tiền nên dẫn đến tình trạng xao nhãng giáo dục con cái.

Trái với hình ảnh e lệ, nói năng dịu dàng của những thiếu nữ truyền thống thì ngày nay những hành vi thô bạo, ăn nói thiếu lịch sự của các nữ sinh trên học đường không còn là hiếm gặp.

3. *Ngôn ngữ giao tiếp* – một trong những yếu tố quan trọng của nếp sống văn hóa cũng đang bị thay đổi mạnh mẽ. *Cách nói năng thô tục* ở một số người đã trở thành một nếp quen khiến

người khác nghe thấy rất khó chịu, đôi khi còn gây ra hiểu lầm.

Ăn nói lịch sự lễ phép, đó là điều cha ông ta thường nhắc nhở con cháu thì hình như đến nay không còn là việc làm cần thiết đối với một số người, ở một số gia đình.

Có những bậc cha mẹ chỉ lo làm giàu, có nhiều tiền để cho con ăn mặc sang trọng, theo học các trường nổi tiếng, thuê gia sư ở nhà. Nhưng việc *giáo dục đạo đức, tư cách, nếp sống văn hoá* cho con lại bị xem nhẹ. Họ quan niệm rằng ở thời hiện đại cần *đối xử dân chủ* với con cái, để chúng sống thoải mái theo ý thích của chúng, từ cách ăn nói đến hành động hàng ngày, trong đối xử với cha mẹ, ông bà và với những người xung quanh. Thế nhưng, *dân chủ luôn đi đôi với kỉ luật, với pháp luật nhà nước*, mà mọi người phải tuân theo. Do đó, trong cách đối xử với con cái bình đẳng, không quát tháo, đánh mắng chúng thì các bậc cha mẹ cũng phải rèn luyện đạo đức, tư cách, nếp sống văn hoá cho con cái để tạo nên tảng cho con cái khi bước vào cuộc sống.

Thêm nữa, quan hệ giữa các thành viên trong gia đình ngày nay cũng khác xưa, những tôn ty, trật tự trong gia phong truyền thống đã phần nào bị xáo trộn, tình trạng xưng hô “bằng vai phải lứa” đã bắt đầu xuất hiện.

Ngoài ra, giữa những người lớn với nhau cũng rất cần cách ăn nói lịch sự tối thiểu. Ngạn ngữ có câu: “Lời nói chẳng mất tiền mua. Lựa lời mà nói cho vừa lòng nhau”.

Lựa lời mà nói không phải là sự giả dối, mà là phép lịch sự tối thiểu. Cũng là một câu nói, một lời nhận xét, nhưng nếu nói thô tục sẽ làm cho người nghe rất khó chịu thay vì đó chúng ta nên chọn

những từ mang tính giảm nhẹ hoặc tính khuyên nhủ, động viên khiến người nghe có thể chấp nhận vui vẻ.

Hơn nữa, việc *nhận xét người khác cần phải thận trọng*, không chủ quan cho rằng mình đúng, người khác sai, nặng tính ích kỉ cá nhân và khi chưa hiểu rõ điểm đúng sai trong hành động của người khác. Điều này dễ dẫn đến va chạm và không đạt mục đích khi muốn giúp đỡ người thân, bạn bè sửa chữa những nhược điểm của họ.

Bên cạnh đó, khi nhận xét, phê phán người khác cũng cần phải xem xét lại bản thân mình:

“Ai ơi chớ vội cười nhau.

Ngẫm mình cho kĩ trước sau hãy cười”.

4. Nếp sống văn hoá truyền thống của nhân dân ta và nếp sống văn hoá hiện đại không có điểm mâu thuẫn nhau mà có sự *nối tiếp và bổ sung cho nhau*. Vì vậy, cần giữ gìn và phát huy những nét văn hoá truyền thống của dân tộc để xây dựng nếp sống văn hoá hiện đại, văn minh. Điều này đòi hỏi trước hết *sự nỗ lực của mỗi cá nhân và sự quan tâm của cả gia đình*.

Ở gia đình, cha mẹ chú ý dạy con cái từ lúc nhỏ về đạo hiếu, phép tắc như:

- Con cái biết *hiếu lễ*, vâng lời cha mẹ.

- Con cái biết đến *công lao cha mẹ nuôi dưỡng từ nhỏ đến lớn*, để báo đáp:

“Công cha như núi Thái Sơn,

Nghĩa mẹ như nước trong nguồn chảy ra.

Một lòng thờ mẹ, kính cha,

Cho tròn chữ hiếu mới là đạo con”.

- Đối với *anh em trong nhà* phải biết thương yêu, đoàn kết và nhường nhịn lẫn nhau:

“Anh em như thể chân tay” hay “Gà cùng một mẹ, chó hoà đá nhau”.

Với *họ hàng thân thích, gia tộc* cần tỏ lòng biết ơn ông bà, tổ tiên, dòng họ. Đó là những người có công xây dựng lên truyền thống tốt đẹp của gia đình, dòng họ. *Tục cúng lễ ông bà, tổ tiên* thể hiện một tư tưởng cao đẹp, một lối ứng xử đúng đắn của dân tộc Việt Nam.

Không chỉ trong gia đình mà khi ra ngoài xã hội, con trẻ cần phải học tập, rèn luyện đạo đức, tạo cho mình một lập trường, tư tưởng vững vàng, đồng thời có lối sống trong sạch, lành mạnh. Hơn thế nữa, cha mẹ nên dạy cho con trẻ những điều tưởng chừng như nhỏ nhặt trong cuộc sống, từ lời ăn tiếng nói, ý tứ tế nhị “ăn trông nồi, ngồi trông hướng”,... để khi bước vào đời, chúng luôn ý thức được hành vi của mình.

Đặc biệt khi bước vào tuổi thanh niên - độ tuổi dễ tiếp thu những văn hóa ngoài xã hội, từ đó dễ thay đổi nếp sống văn hóa đã có sẵn bởi họ là những người trẻ tuổi, năng động và rất nhạy bén trong việc tiếp thu các loại hình văn hóa. Vì vậy, cha mẹ cũng cần thúc đẩy và tạo điều kiện cho con tham gia các đoàn thể thanh thiếu niên để rèn luyện *ý thức tập thể, kỉ luật trật tự*, cũng như tham gia *làm việc thiện* giúp đỡ người nghèo khổ, gặp khó khăn,...

Để làm được điều này, trước hết cha mẹ *phải gương mẫu* trong lời nói, việc làm của mình bởi hành động của cha mẹ là *tấm gương sống* diễn ra trước mắt các con từ lúc còn nhỏ. Khi cha mẹ luôn sống thân thiện với mọi người xung quanh, dù không phải là bạn bè, thân thích, luôn hoà đồng vào cộng đồng thôn

xóm, phố phường, thì họ chính là tấm gương sáng cho con trẻ bắt chước, noi theo. Từ đó dần hình thành cho chúng nếp sống văn hoá tốt đẹp: lễ phép, đầy lòng nhân ái với mọi người xung quanh, ở trường học, lớp học, biết ơn và nghe lời thầy cô, sống hoà đồng với bạn bè...

5. Việc xây dựng nếp sống văn hoá tốt đẹp của nhân dân ta lại không chỉ là việc riêng của từng cá nhân, từng gia đình mà cần nhấn mạnh rằng: phải có *sự chung sức, đồng lòng của cả cộng đồng xã hội*, thì việc làm đó mới đem lại kết quả mong muốn.

Sự hỗ trợ của cộng đồng xã hội đối với mỗi cá nhân, mỗi gia đình là hết sức cần thiết. Cộng đồng xã hội cần quan tâm đến cuộc sống của mỗi cá nhân và gia đình họ, giúp đỡ họ tháo gỡ khó khăn đang gặp phải, cả về mặt vật chất và tinh thần.

Cộng đồng xã hội biết *kịp thời động viên* khi cá nhân làm việc tốt, nêu gương, khuyến khích những người khác làm theo họ, thì mới *tạo nên một phong trào* hưởng ứng việc xây dựng nếp sống văn hoá tốt đẹp trong cuộc sống thường ngày của chúng ta. Vì vậy vấn đề quan trọng đặt ra là: tất cả chúng ta phải *đồng lòng chung sức cùng nhau* xây dựng nếp sống văn hoá của người đô thị. Từ đó mới tạo ra bộ mặt đẹp, lịch sự, văn minh trong sinh hoạt thường ngày của cộng đồng dân cư các đô thị của nước ta hiện nay.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. *Tạp chí Cộng sản*, số 62/2004.
2. bshohai.blogspot.com/2011/04/dau-la-ban-sac-van-hoa-viet.htm